60 let na Cihelném vrchu.

Reportáž z oslav narozenin hvězdárny Josefa Sadila v Sedlčanech

Jana Žďárská

Fyzikální ústav AV ČR, Na Slovance 2, 182 21 Praha 8; zdarskaj@fzu.cz

Dne 7. listopadu 2022 oslavila hvězdárna Josefa Sadila v Sedlčanech své 60. narozeniny. Stavba hvězdárny započala v roce 1958 a otevřena veřejnosti byla v roce 1962, kdy zde byl instalován pracovníky firmy Carl Zeiss Jena dalekohled Zeiss-coudé 200/3000 mm. Ještě předtím – od 3. července 1956 – se zde už scházel Astronomický kroužek, který inicioval významný český astronom Dr. Miroslav Plavec. Oslavy 60. výročí založení hvězdárny proběhly v Kulturním domě Josefa Suka a poté se hosté přesunuli do prostor samotné hvězdárny na Cihelném vrchu.

Projíždím sedlčanskou krajinou a kochám se tak jako Rudolf Hrušínský coby vesnický doktor ve filmu *Vesničko má středisková*, který se v této lokalitě natáčel. Raději pevně držím volant, a nakonec si i zastavím, abych nemusela jako on úpěnlivě shánět „vějtřasku“, jež by mě pak snad vyprostila z přilehlé škarpy. Hladím očima okolní kopcovitou krajinu s drobnými rybníčky, podzimně zbarvenými listnáči a malebnými vesničkami. Kochám se…

I odsud od Neveklova už vidím kopec nad městem Sedlčany. Říká se mu Cihelný vrch, a právě na něm se nad okolní krajinou vypíná hvězdárna Josefa Sadila. *„Sedlčanská hvězdárna nese jméno po svém patronu astronomu Josefu Sadilovi*[1]*, který si Sedlčany velmi oblíbil a již od mládí měl touhu postavit na Cihelném vrchu astronomickou pozorovatelnu,“* vysvětluje správce hvězdárny František Lomoz.

1 Josef Sadil (1919–1971) byl odborným redaktorem nakladatelství Orbis, popularizátorem astronomie a zabýval se také např. studiem mravenců.

Obr. 1 Správce hvězdárny Josefa Sadila v Sedlčanech František Lomoz je v rámci sekce Proměnných hvězd a exoplanet spoluautorem šestnácti publikací a držitelem ceny Jindřicha Šilhána „Proměnář roku 2021“ za pozorování tranzitů exoplanet a popularizaci exoplanet na hvězdárně.

Obr. 2 Pavel Suchan, místopředseda a tiskový mluvčí České astronomické společnosti, představil přítomným návštěvníkům exponáty obrazů zhotovených speciální technikou tisku a následně též proslovil přednášku s názvem *Česká astronomická společnost – symbióza profesionální a amatérské činnosti.*

Kořeny amatérské astronomie byly v Sedlčanech zapuštěny již před více jak šedesáti lety, kdy skupina nadšenců začala stavět dalekohledy, aby sebe i jiné zájemce potěšila a zároveň inspirovala pohledem na famózní noční oblohu. Zakládajícími členy kroužku byli amatérští astronomové Václav Davídek, Karel Dušek, Josef Entner, Bohuslav Fiala, Josef Macháček, Štěpán Luža a Ing. Josef Vermach, kteří si zvolili za svého předsedu MUDr. Karla Hoffmanna. Poprvé se Astronomický kroužek sešel v Osvětovém domě v Sedlčanech a od té doby zde i působil.

Po návštěvě významného českého astronoma prof. Dr. Huberta Slouky a na popud členů kroužku bylo rozhodnuto o vybudování hvězdárny na Cihelném vrchu. Stavitel Ing. Jan Vermach po získání zku-

šeností z jiných hvězdáren vytvořil projekt, který se po nezbytných přípravách začal realizovat v roce 1958. Samotná stavba hvězdárny pak byla zkolaudována 22. listopadu 1961 a na jaře roku 1962 byl do její kopule pracovníky firmy Carl Zeiss Jena namontován dalekohled Zeiss-coudé 200/3000 mm.

Tento rok je považován za počátek zahájení činnosti hvězdárny, kdy první návštěvníci z řad veřejnosti mohli na vlastní oči přes dalekohled hvězdárny spatřit planety, mlhoviny, galaxie, hvězdokupy a jiné objekty noční oblohy a podívat se na povrch Měsíce a fotosféru Slunce. Správcovství hvězdárny se v té době ujal Vladimír Roškot, který tuto funkci v roce 1982 předal svému nástupci Františku Lomozovi, který provází návštěvníky po krásách hvězdné oblohy dodnes. *„Rozhodujícím okamžikem pro hlubší zájem o astronomii bylo, když mě otec vzal na osvětovou popularizační přednášku odbor-*

Obr. 3 Šedesáté výročí otevření hvězdárny je celoročně připomínáno také dobovými fotografiemi a dokumenty.

níka, která se uskutečnila přímo v malé vesnici Zvírotice na břehu Vltavy v mém rodišti. Ve věku školáka v padesátých letech minulého století jsem byl fascinován popisem velikosti a vlastností bílého trpaslíka, tedy hvězdy. Od té doby byla a je součástí každodenního mého života nejen populární a odborná literatura s astronomickou tematikou, ale i literatura o mikrokosmu,“ připomíná své astronomické začátky František Lomoz, který je správcem hvězdárny od roku 1982.

Kontakty Vladimíra Roškota se školní mládeží předurčily rozšíření zájmu o astronomii i na mladé zájemce a od roku 1970 zde začal pracovat klub mladých astronomů. Mnozí z nových astronomů později po ukončení základní školy založili vlastní Ex Klub mladých astronomů, který pracoval až do roku 1979. Organizoval meteorické expedice, fotografické sledování sluneční činnosti či dny otevřených dveří. V té

Obr. 4 Zahájení oslav v koncertním sále Kulturního domu Josefa Suka se ujal starosta města Sedlčan Ing. Ivan Janečka.

Obr. 5 Přítomné hosty přivítal ředitel Kulturního domu Josefa Suka v Sedlčanech Ing. Martin Severa.

době měli největší zásluhu na probuzení zájmu o astronomii mezi mladými Petr Jiroušek, předseda „exklubu“ a Zdeněk Kolář, jehož aktivita fotografa a začínajícího novináře byla velkým přínosem pro život klubu a propagaci hvězdárny. *„Protože se astronomie týká nejen velkých prostorových měřítek, ale i dlouhých časových úseků a zároveň se neobejde bez vysvětlování koexistence s těmi nejmenšími objekty na úrovni elementárních částic, je astronomie disciplínou, kde zvědavý člověk najde všechno,“* vysvětluje František Lomoz.

A jak mohla hvězdárna nejlépe oslavit své narozeniny? Rozhodně astronomií… Slavnost byla zahájena vernisáží výstavy *Současná česká astronomická fotografie*, pro niž byly fotografie zapůjčeny z Ústavu fyzikální chemie Jaroslava Heyrovského a Astronomického ústa-

Obr. 6 Slavnost byla zahájena vernisáží výstavy *Současná česká astronomická fotografie*, pro niž byly fotografie zapůjčeny z Ústavu fyzikální chemie Jaroslava Heyrovského a Astronomického ústavu Akademie věd České republiky.

vu Akademie věd České republiky. Výstava je součástí průběžného celoročního připomínání šedesátého výročí otevření hvězdárny Josefa Sadila v Sedlčanech a je doplněna dobovými fotografiemi a dokumenty, připomínajícími zakládající členy astronomického kroužku, výstavbu hvězdárny a činnost volného sdružení místních astronomů amatérů v průběhu uplynulých šedesáti let a zejména posledních deseti let se zaměřením na astrofotografii, fotometrii proměnných hvězd a exoplanet. Součástí výstavy jsou i astronomické obrazy malíře Stanislava Bouly.

Úvodního slova a tím i zahájení oslav v koncertním sále Kulturního domu Josefa Suka se ujal starosta města Sedlčan Ing. Ivan Janečka. Přítomné hosty poté společně přivítali ředitel kulturního domu Ing. Martin Severa a správce hvězdárny František Lomoz. Pavel Suchan, místopředseda a tiskový mluvčí České astronomické

Obr. 7 Průběhem oslav provázela i historická postava Tychona Braha v podání Jaroslava Kolského z místního ochotnického divadla.

společnosti, představil přítomným návštěvníkům exponáty obrazů zhotovených speciální technikou tisku a následně též proslovil přednášku s názvem *Česká astronomická společnost – symbióza profesionální a amatérské činnosti*. Dalším řečníkem na pódiu byl správce hvězdárny František Lomoz, který ve své prezentaci s názvem *50+10 let* představil historii hvězdárny a činnost astronomů amatérů, spojenou s místní hvězdárnou. Na oslavách byla představena i kniha Slasti a strasti vědců naší vlasti autorky Mgr. Jany Žďárské, držitelky ceny Littera Astronomica 2022, výkonné redaktorky Československého časopisu pro fyziku a donedávna i místopředsedkyně Kosmologické sekce České astronomické společnosti.

Poté se hosté přesunuli do budovy hvězdárny na Cihelném vrchu, kde proběhla komentovaná prohlídka nově upraveného přízemí a třetího podlaží objektu. Poté následovalo představení technického a přístrojového vybavení hvězdárny. Po setmění započalo pozorování vybraných objektů noční oblohy Měsíce, Jupiteru, Saturnu a dalších vesmírných struktur.

Současné technické vybavení hvězdárny umožňuje sledovat zákryty hvězd Měsícem a planetkami, provádět fotometrická měření proměnných hvězd, nov a supernov, fotografovat objekty noční oblohy i samotného Slunce a Měsíce. Stávající volné sdružení amatérů astronomů při Lidové hvězdárně Josefa Sadila v Sedlčanech je v principu otevřené každému s hlubším zájmem o astronomii s možností využívat zařízení hvězdárny pro svůj ušlechtilý záměr. „*V rovině fyzikální reality očekávám její pravidelnou aktualizaci technického vybavení, která je nyní prováděna přibližně v periodě deseti let. Doufám, že dojde k realizaci záměru vybudování vyhlídkového ochozu na úrovni posledního podlaží tak, aby sloužila pro astronomické účely, jako je celooblohové sledování meteorických rojů, učení se orientaci podle souhvězdí a pořizování velkoformátových snímků oblohy. V rovině lidské mám oprávněnou naději, že v mé započaté práci pro hvězdárnu téměř před čtyřiceti lety bude pokračovat podobně astronomií postižený člověk,*“ připomíná všeobecnou důležitost hvězdáren František Lomoz.

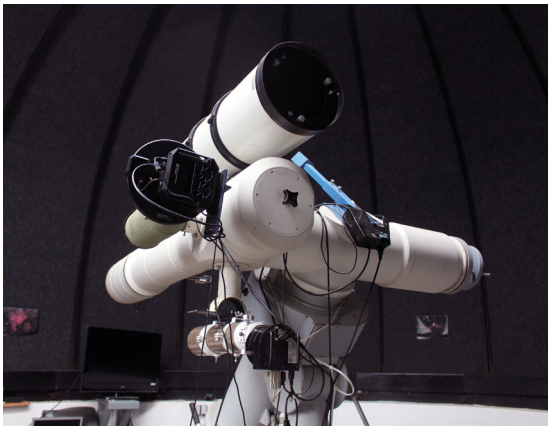

Obr. 8 V kopuli hvězdárny je od roku 1962 dalekohled Zeiss-coudé 200/3000 mm.

Hvězdárna byla a bude nedílnou součástí kulturního koloritu sedlčanské oblasti. Roční návštěvnost 800 až 1 200 zájemců sice není příliš vysoká, avšak při bližším zkoumání můžeme konstatovat, že se za dobu existence hvězdárny seznámilo s nejnovějšími poznatky z nejstaršího oboru lidské zvídavosti přibližně 60 tisíc lidí. „*Přišli, aby se svým zrakem dotkli toho, co je pro nás smrtelníky tak daleko v prostoru i čase a co nás stvořilo, aby se prostřednictvím našich očí mohlo na sebe podívat a prostřednictvím našeho rozumu se mohlo pochopit,*“ vysvětluje František Lomoz a podotýká, „*tak, jak na zahrádce pěstuji ovocné stromy nebo zeleninu a pravidelně sklízím plody, považuji astronomii pěstovanou na zahrádce hvězdárny v Sedlčanech za příležitost ke sklizni poznatků a zkušeností, samozřejmě za přispění i jiných podobných institucí, hlavně těch větších, na rozsáhlém poli fyzikální reality, tedy poznatků, které současná věda poskytuje.*“

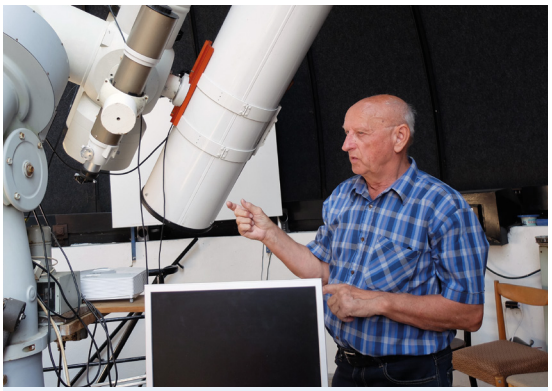

František Lomoz (*1944) po vystudování Průmyslové školy elektrotechnické v Kutné Hoře nastoupil do zaměstnání v Sedlčanech jako projektant a vývojář elektrotechnických zařízení. Současně od roku 1965 se stal jedním z členů Astronomického kroužku při Lidové hvězdárně Josefa Sadila v Sedlčanech. Zde po získání praktických zkušeností a po samostudiu zastává od roku 1982 funkci správce hvězdárny. Je členem několika sekcí České astronomické společnosti. V rámci sekce Proměnných hvězd a exoplanet je spoluautorem šestnácti publikací a držitelem ceny Jindřicha Šilhána „Proměnář roku 2021“ za pozorování tranzitů exoplanet a popularizaci exoplanet na hvězdárně. Současně je aktivním členem Kosmologické sekce ČAS a také Zákrytové sekce ČAS. Svou aktivní činností při hvězdárně popularizuje astronomii mezi školní mládeží i širší veřejností. Některé ze svých prací publikuje rovněž na stránkách Lidové hvězdárny Josefa Sadila při Kulturním domu Josefa Suka v Sedlčanech.

A my v redakci Československého časopisu pro fyziku se nejen s potěšením připojujeme ke gratulantům, ale přejeme všem hvězdárnám mnoho zaujatých návštěvníků a zájemců o astronomii.